

Skarplöt, en del av Westerfors

Några kilometer norr om Fors By ligger gården Skarplöt som en nordlig utpost till den egentliga byn och gräns mot Ribby och Nödesta.

Den nuvarande mycket vackra gula huvudbyggnaden är från början på 1900-talet och syns väl från gamla riksvägen, belägen i syd på en skogsbeklädd kulle i det omgivande åkerlandskapet.

Det är inte svårt att tänka sig några tusen år tillbaka i tiden då havet delvis täckte de nuvarande åkrarna och ängarna och att det troligen redan då fanns boplatser på dessa kullar.

Vid storskiftet av Fors By år 1773 ingick hemmansdelen i Fors D och var frälseskattehemman under Häringe, markerna brukades från Västerfors

dvs. byggnaderna fanns vid nuvarande Gästgivargården” väster om ån på höjden mitt emot ”herrgården” Fors A.

”Hemmansägors läggande under storskifte”...

...var den ståtliga benämningen på den förrättning som inleddes under mitten på 1700-talet. För Fors´ del fastställdes skiftet den 7 oktober 1773 och Fors By bestod då av fyra hemmansdelar:

- A:** Danviks Hospitals cronoskattehemman, 1 mantal, ägs av kronobefallningsman Erik Lewin. (detta är det vi idag kallar Fors 1 eller ”Herrgården”).
- B:** Frälsehemman, 1 mantal, ägs av generalmajor Löwen på Häringe, brukat av Olof Olofsson.
- C:** Frälsehemman, 1 mantal, ägs av överstelöjtnantskan Aulaeville, brukas av Anders Pehrsson.
- D:** **Frälseskattehemman, ¾ mantal, under Häringe, ägs och brukas av bröderna Anders och Olof Pehrsson. (Persöner) Anders Pehrsson på Fors D kallas ”den yngre” för att skiljas från namnen på C-delen (Det är från detta hemman det nuvarande Skarplöt stammar)**

Fram till storskiftet gällde att ”byar skulle ligga i laga läge”, en följd av de gamla landskapslagarna (och 1734 års lag). Detta innebar i praktiken att åkrar och tegar skiftades årligen mellan byns hemmansägare så att ingen ”mannamån” skulle uppstå. Kronan beskattade byn och man erlade skatt efter ”byamålet”.

Enligt den upprättade kartan tillföll all mark öster om ån Fors A och B medan markerna väster om ån tilldelades C och D. Denna Storskiftesreform genomgick senare förändringar i det s.k. ”Enskiftet” och med början 1851 i ”Laga Skiftet”.

Vid det "Laga Skiftet" benämns nu Fors D i stället Fors No 3 och Fors C kallas här Fors 4 eller "Nyfors" och låg på den mycket vackra skogsholmen intill det nuvarande reningsverket på ängsmarkerna mellan Fors/Berga och Nedersta, ingenting finns kvar av dessa byggnader idag.

Fors No 3, Westerfors

För att få ytterligare lite bakgrund kan man studera husförhörslängderna från 1800-talet och kan då konstatera att gårdar och hemman även efter de stora skiftena styckas av, delas upp och säljs i många och täta omgångar.

För att om möjligt komma rätt måste man inledningsvis följa hela det gamla frälseskattehemmanet, ursprungligen tillhörigt Häringe.

Vid husförhören 1851 – 1856 finns 4 hemmansdelar på Fors No 3:

Da: 1/4 mantal, ägs och brukas av Jan Erik Pehrsson, f 1811 i Västerhaninge tillsammans med hustru Anna Katrina (Cajsa), Ersdotter, 4 söner och 1 dotter.
(Anna Cajsa är dotter till Erik Andersson och därmed barnbarn till Anders Pehrsson d.y. från storskiftet)

Db: 1/8 mantal, ägs och brukas av "gästgiv. eg. Anders Olof Öhman, f 1823 i Ösmo med hustrun Inga Gustava, f 1817 samt en son och en dotter".

Öhmans kommer hit 1849, flyttar till Nödesta 1853 då hemmanet brukas av:

Pehr Larsson, f 1808 i Österhaninge som kommer från Alvsta med hustru Brita Stina Nilsson också hon född i Österhaninge 1812. På hemmanet bor dessutom inhyses Anders Eriksson sedan 1835.

Dc: 1/8 mantal, brukas av "mjölnare Gustaf Hessling, f. 1800 i Ösmo med hustru och 5 barn. Ägare är dock "enkan Brita Catrina (Cajsa) Pehrsson, 1795 i församlingen". Hon bor någonstans på Westerfors med dottern Greta Sofia, f- 1837.
(Brita Cajsa är dotter till Pehr Andersson och därmed även hon barnbarn till Anders Pehrsson d.y. och kusin till Anna Cajsa på Da-delen.
(troligen brukar Hessling enkan Brita Cajsas mark från kvarnen och hon och dottern bor i hemmanets boställe.)

Dd: 2/8 mantal, på detta hemman sitter brukarenklingen Magnus Bengtsson, f 1798 på Muskö, med söner Pehr, f 1831 (kallas Petter Magnus med tiden), Magnus f 1828, (sedermera känd som Magnus Widman) samt dottern Maja Stina, f 1825, gift med Carl Fredrik Olsson, f 1823 i Ösmo men kommer hit från Stav. 1851 flyttar Maja Stina och Carl Fredrik till Nyfors med dottern Emma Christina, född detta år. 1/8 mantal har Magnus övertagit från sin svägerska Maja Greta Pehrsson då hennes make Olof Nilsson avlidit. Denna hemmansdel kommer senare att kallas **De** och övertas av Magnus' son Pehr (Petter Magnus) Magnus Bengtsson var gift med Anna Stina Pehrsson, syster till ovan nämnda Maja Greta och Brita Caisa på **Dc**

Någonstans på hemmanet bor också inhysesänkan Anna Kristina Larsdotter, f. – 1785 i Österhaninge och pigan Anna Maria Ersdotter, f 33.

På backstugan Löfhagen under hemmanet bor Pehr Ersson, f 1802 med hustrun Anna Catrina Andersdotter, f 1809 och sonen Per Erik, f 1839 och "flickan Stina Catrina Andersdotter", (möjligen o.ä. dotter i huset) Samtidigt finns på "Skarplöt", alltså kallas inte Fors No 3, **Dd**, Skarplöt i detta skede, Pehr Pehrsson Östergren, enkling f 1799 i Österhaninge och Anders Pehrsson, f 1786 i Västerhaninge tillsammans med hustrun Anna Cathrina Andersdotter, f 1792 i Ösmo

Det kanske är så att lägenheten Skarplöt låg där nuvarande gården finns men att jorden brukades från ett boställe på "Westerfors" och att man senare (år 1886) kallar hemmansdelen för Skarplöt och samtidigt flyttar ur byn till norra delen av Fors marker.

Vid husförhör 1871-75 finns nu hela 5 hemmansdelar kallade Fors No 3, nämligen:

- Da:** Jan Erik Pehrsson avlider 1871, sonen Anders August flyttar då till Stockholm, hemmanet brukas från 1876 av f.d. handl. August Johansson, f. 1835 i Tverred, till Fors 1866 från Torö.
- Hur hemmanet brukats under mellanperioden är oklart, enl. längderna finns "arbetaren Karl Fredrik Holmberg" där med hustru och 2 vuxna söner, kanske skötte dessa markerna på **Da** i sambruk med nedanstående **Db**.
- Db:** Ytterligare 1/6 mantal, ägs och brukas av ovan nämnde August Johansson. Här finns också från 1875 dennes broder, enklingen (1873) Alfred Johansson, f 1840 med sonen Albert Julius, f 1871
- Dc:** 1/8 mantal, brukas av Nils Erik Lindbom, f 1829 i Sorunda, till Fors 1859, gm Greta Sofia Ersdotter f 1837, sonen Erik Leander f 1860 och dottern Anna Sofia f 1863. Här bor också "svärmorsenkan" Brita Katrina Pehrsson f. – 1795.
- Dd:** 1/8 mantal, Karl Petter Lindström, f 1821 i Grödinge, inflyttad 1867 från Snäckstavik Grödinge gm Maria Helena Karlsdotter 1858, 2 söner, Karl-Erik f 1854 och Klas Wilhelm f 1860 samt dottern Selma Maria f 1867 På **Dd** bor dessutom förre ägaren Magnus Bengtsson och muraren Karl Gustaf Larsson.
Denna del har från 1865 ägts och brukats av Johan Olof Sjöberg, f 1842 på Muskö, gift med tidigare ägaren Magnus Bengtssons dotter Anna Lovisa, f 1835. KP Lindström köper 1/8 delen av Sjöberg 1871.

Äldste sonen Karl Erik flyttar 1878 till Stav och gifter sig 1879 med Amanda Lovisa Karlsdotter f 1856 i Västerhaninge och får tvillingar samma år, sonen Karl Herman och dottern Hilma Lovisa samt sonen Erik Gustaf Anton år 1881. Karl Erik Lindström avlider 1882, Amanda Lovisa gifter om sig med KG Lundgren f 1859 Grödinge.
Ovanstående Karl Herman "Kalle" Lindström flyttar åter till Skarplöt 1895 som dräng hos sin farbror Klas Wilhelm. (se nedan)

Till hemmanet **Dd** hör lgh Löfhagen där änkan Anna Katrina Andersdotter nu bor tillsammans (?) med f.d. skraddaren Johan Kjellström, f 1806 i Korseberga och barnhusbarnet, BB 9062, Karl August Jansson, f 1864, som varit i Stockholm några år men kommer åter 1875. Dessutom finns där sedan samma år, smedarbetaren Johan Edvard Kihlander, f 1857 i Stockholm

- De:** 1/8 mantal, brukas av Pehr Magnusson f. 1831 i "Westra Haninge", gm Brita Katrina Pehrsson (f 1837) år 1860, till Fors samma år, inga barn. Lägenheten Stenkulla tillhör denna del. Detta är en del av Magnus Bengtssons hemman som han nu överlåtit till sonen Pehr, troligen 1860.

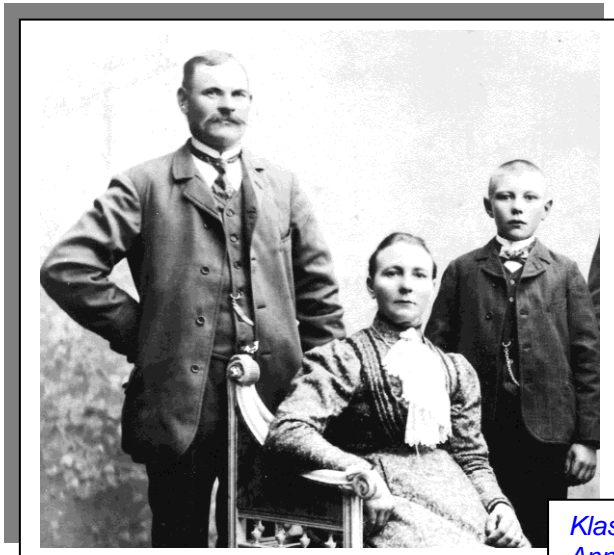
Lägenheten Löfhagen är sedan 1892 stående tom då änkan Anna Katrina Andersdotter avlider. Dessutom framgår att den s.k. Gästgivargården nu tillhör hela Fors No 3.

Fors No 3, Skarplöt

Här övergår vi nu till att endast behandla hemmanet **Dd**. Vi vet att det i slutet på 1800-talet brukades från den plats som än idag är aktuell, boningshuset fanns på samma plats som nu men var betydligt mindre och revs år 1905. Kanske var det ursprungliga "torpet" Skarplöt som fick duga som mangårdsbyggnad åt familjen Lindström då man flyttar från gästgiveriet.

Utdrag ur husförhörlängderna 1891-95 visar följande:

- Dd:** Fors 3, Skarplöt, 1/8 mantal, ägare K.P. Lindström, brukare Klas Wilhelm Lindström, son till Karl Petter, född 1860, hustrun/modern Helena Maria avlider 1895. Klas Wilhelm Lindström är gift med Anna Sofia Lindbom, född 1863, som är dotter till ovan nämnde Nils Erik Lindbom på **Dc** . År 1892 föds sonen Karl Erik Wilhelm.

Denne son, Karl Erik Wilhelm, kallad Erik är far till nuvarande ägaren Anna-Brita f. 1927, gift med Nils Petterson, samt sönerna Bengt och Bertil Lindström. På gården finns som dräng, Karl Herman ("Kalle") Lindström från 1895, brorson till Klas Wilhelm och alltså kusin till Erik.

Klas Wilhelm och Anna Sofia Lindström f. Lindbom med sonen Karl Erik.(omkr. 1900)

Skarplöt, torp eller gård?

Som tidigare nämnts råder det stor osäkerhet kring benämningen Skarplöt och dess geografiska placering från 1800-talets början. Markerna har troligen i stort varit desamma, åtminstone från storskiftet på 1700-talet medan boningshus och ekonomibyggnadernas geografiska placering varierat.

Redan 1812 finns namnet Skarplöt med i längderna, där bor då "enkan Greta Jonsdotter f. 1770", då troligen torp eller lägenhet. Bröderna Pehr och Anders Pehrsson står som innehavare år 1851, trolig belägenhet där den nuvarande gården ligger. Pehr Pehrsson avlider 1857 och Anders Pehrsson med hustru flyttar till Fattighuset 1861. Mellan åren 1859 till 1864 bebos "torpet" Skarplöt av Karl Fredrik Jansson med familj som sedan flyttar till Kyrkvreten och Skarplöt i sin ursprungliga benämning blir obebott.

När Karl Petter Lindström kommer till Fors 1867 flyttar han enligt längderna in på Gästgivargården (vilket styrker ovanstående resonemang) och brukar markerna därifrån, troligen är han även gästgivare.

År 1886 dyker namnet Skarplöt upp igen i kyrkoböckerna, nu som benämning på Fors No 3, lotten **Dd**, ägare K.P. Lindström. När man flyttar ut ur gästgivargården är oklart, kanske är det omkring 1885 och troligen flyttar man till den norra delen av Fors på gränsen till Ribbymarkerna. Ev. kan detta ha att göra med att Karl Petters son, Klas Wilhelm år 1884 gifter sig med dottern i granngården (**Dc**) Anna Sofia Lindbom. Anna Sofias bror Erik Leander har tidigare flyttat till Stockholm och har inget intresse för jordbruk så Anna Sofia får markerna med sig i giftet.

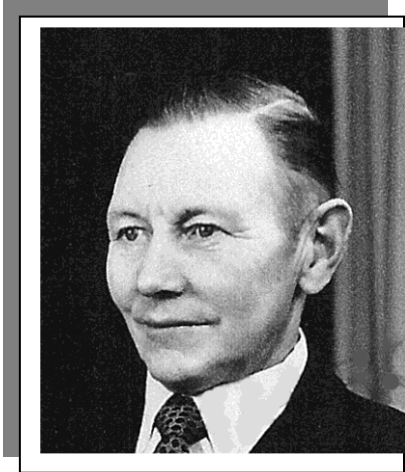
Klas Wilhelms syster Selma Maria, f 1863 gifter sig 1886 med Karl Andersson, f 1863 i Sotinge och bor på Fors till 1890 då man flyttar tillbaka till Sotinge med sonen Karl Emil född 1886.

Karl Petter Lindström avlider 5/2 1896, hustrun Maria Helena dog ett halvår tidigare, den 20/8 1895. Klas Wilhelm och Anna Sofia övertar nu gården och tillsammans med drängen Karl Herman sköter man Skarplöt in på det nya seklet.

År 1901 gifter sig Karl Herman med Anna Wilhelmina Bengtsson från Stav, f 1880, och flyttar till Dalby-Nytorp på Berga ägor. Paret får sedermera 4 barn, döttrarna Edit Sofia Wilhelmina, f 1902, Margit Anna Charlotta, f 1907, sonen Karl Gustav Holger, f 1910 (död 1911) samt dottern Elsy Gudrun Margareta, f 1923. Karl Herman benämns där "torpare och slaktare"

Anna Sofias föräldrar, Nils Erik och Greta Sofia Lindbom på **Dc** har fram till 1891 en dräng på sitt hemman. Denne, August Edvard Andersson, f 1873, flyttar då till Häringe. Det är troligt att Klas Wilhelm åtminstone sedan dess sköter svärfaderns åttandel.

Från 1901 brukar nu Klas Wilhelm och Anna Sofia hemmanet utan drängar på gården. Man har dock en "lillpiga" på gården från 1910, Anna Sofia Nilsson, f 1894 i Sorunda som kallas "pig-Anna" då hon har samma båda förnamn som matmor i huset. Enda barnet, sonen Karl Erik, f 1892, deltar naturligtvis i arbetet under sin uppväxt, och han gifter sig 1916 med Anna Lovisa Elvira Andersson från Wälsta, f 1889 och får sönerna Erik Bertil 1916, död 1998 och Bengt Wilhelm 1922, död 2001.

*Erik Lindström 1892 – 1965
Lantbrukare, kommunalman
och samhällsbyggare.
Var med och utvecklade det
nya Västerhaninge.*

Anna Lovisa avlider dock redan 1923 och Karl Erik Lindström gifter om sig år 1925 med Brita Wilhelmina Nilsson, f. 1896, dotter till förre arrendatorn av Fors No 2, (Östergården) Fredrik Arvid Nilsson och dennes hustru Fredrika Charlotta, född Larsson. Brita är ett av 6 syskon, en av bröderna Erik Edvin Nilsson är gift med Ester Kristina, född Hallberg och brukar nu Fors No 1, Herrgården, åt änkan Matilda Hallberg. Karl Erik och Brita Lindström får 1927 en dotter Anna Birgitta, i dagligt tal Anna-Britta, idag tillsammans med maken Nils Pettersson ägare till Skarplöt.

Gamle Klas Wilhelm avlider 1925 och änkan Anna Sofia arrenderar ut gården till sonen Karl Erik ända till sin död 1953. Ett ganska märkligt förhållande då ju sonen var enda arvingen.

Vid arrendeövertagandet 1925 omfattar gården 60 tunnland åker och 12 tunnland skog. Man har 12 kor och 4 hästar och specialiserar sig på potatis- och vallodling. Man "pytslevererar" mjölk till Västerhaningeborna varje dag. Från 1935 finns drängen Harald Stavsudd, född 1914, på gården, han blir kvar in på 90-talet men flyttar till Hagagården och avlider 1999.

Erik, av Västerhaningeborna alltid kallad "Lindström i Skarplöt", är en stor man i socknen, djupt engagerad i jordbruksrörelsen och bondeförbundet och mångårig kommunal- och kyrkopolitiker.

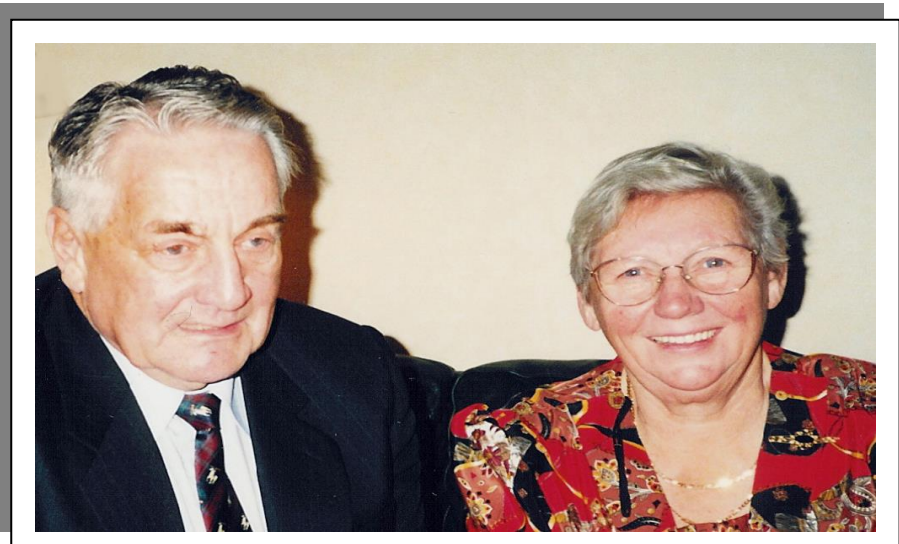
Erik Lindström var en drivande kraft när bonderörelsen på 20-talet uppförde Västerhaninge bygdegård och hedrades med ett målat porträtt i lokalen (som numera förvaras på Skarplöt)

Lite om byggnaderna....

Nuvarande mangårdsbyggnaden uppfördes 1904, man rev en äldre byggnad på denna plats. Tyvärr vet man inte idag hur gammal den var eller hur den såg ut. Under byggtiden bodde man i en liten drängstuga vid åkerkanten.

Byggnaden är mycket vacker, två våningar med en byggyta på 120 kvm med en märklig men effektiv utformning av taket. Den var ursprungligen vitmålad men idag klargul med vita knutar, foder och dekorationer. En modernare enplansvilla uppfördes år 1957 i backen ovanför mangårdsbyggnaden och bebos idag av son- och sonhustru till Anna-Britta Pettersson

Ekonomibyggnaderna är uppförda under början på 1900-talet och mycket väl underhållna. En smedja i skogskanten ovanför gården brann ner 1944 och har aldrig ersatts.

*Nils & Anna-Brita Pettersson,
Nuvarande ägare till Skarplöt(2002)*

... och om vägarna

Vägen upp till Skarplöt går idag via Ribbyholm men i äldre tider nådde man gården andra vägar. Den äldsta vägen gick över åkermarken söderifrån, en avtagsväg från den gamla landsvägen Stockholm/Nynäs som gick in mellan Fors-Stenkulla och Berga-Karlslund, sedan via det sen mer än hundra år försvunna torpet Löfhagen ut till Skarplöt. Dessutom fanns en körväg i öst-västlig riktning på den norra sidan av Mariebergsbacken som mynnade ut på landsvägen norr om Örknoga Backe.

De äldre vägarna till Skarplöt

I samma släkt sedan 1700-talet

I verket "Gårdar och Gods i Södermanland" kan man läsa att Skarplöt "varit i släktens ägo sedan 1731" vilket möjligtvis är rätt om man följer ägandet/brukandet bakåt med utgångspunkt från den i Lindström-släkten ingifta Anna Sofia Lindbom.

Att Karl Petter Lindström kommer till Fors och Gästgiveriet först 1868 (från Grödinge) är helt klart, om man däremot följer Anna Sofia Lindbom finner man att hon på morsidan stammar från Anders Pehrsson som finns på frälseskattelistan Fors D vid Laga Skiftet år 1773.

Denne Anders Pehrsson, född 1731 och gift med Brita Andersdotter född 1734, har sonen Pehr Andersson född 1759 som i sitt äktenskap har tre döttrar, Brita Caisa, Anna Stina och Maja Greta. Brita Caisa Pehrsdotter var född 16/2 1795 och gift två gånger, först med Jan Andersson, född 1790, med vilken hon hade tre döttrar och fyra söner. Jan Andersson avled 1831 och Brita Caisa gifte om sig 1835 med bonden Erik Pehrsson, född 1811 i Österhaninge, och födde dottern Greta Sofia, sitt åttonde barn år 1837. Greta Sofia tjänar några år som piga på Nyfors men gifter sig 1859 med Nils Erik Lindbom, född 1829 och son till brukaren av Alvsta No 1 och No 2, Nils Lindbom. Samma år som äktenskapet ingicks skriver prästen in mågen Nils Erik som ägare till hemmansdelen Fors No 3 **Dc**. Nils Erik och Greta Sofia får två barn, sonen Erik Leander och dottern Anna Sofia som 1884 gifter sig med Karl Petter Lindströms son Klas Wilhelm och därigenom binder samman de två Forshemmanen och som ovan beskrivits

Skarplöt runt 2000

Nuvarande ägarna, Nils & Anna-Brita Pettersson köpte gården av Erik Lindström, Anna-Britas far år 1962, och verkade som fritidsbönder fram till 1973 då man satsar helt på jordbruket och bl.a. utökar djurbesättningen för mjölkproduktion. Nils, med gedigen lantbruksutbildning till lantmästare, bl.a. på Berga, och Anna Britta brukar framgångsrikt Skarplöt fram till år 2001 då sista skörden bärgas och markerna utarrenderas, redan 1990 har sista mjölkkon lämnat den anrika gården med den vackra mangårdsbyggnaden. Nils och Anna-Brittas två söner, Ulf född 1947 (boende på Skarplöt) och Rolf, född 1951 har valt andra yrkesinriktningar och släktgården Skarplöt brukas inte längre av släkten Lindström/Lindbom, ett kvarts århundrades tradition avbryts.

Enl. den just nu aktuella Västerhaninge-utredningen planeras småhusproduktion på delar av de norra markerna under namnet Skarplöts trädgårdsstad.

Hur härleda Skarplöt?

Hur namnet Skarplöt uppkommit är höljt i dunkel, att ändelsen –löt betyder äng borde vara allom känt men betydelsen av den inledande stavelsen är oklar.

Hur kombinationen uppstått är lika svårförklarligt, inledningen Skarp-hänryftar troligen till betydelsen "hård" och skulle då stå för "hård äng" Nuvarande ägarens förklaring som han fått av en folklivsforskare på 50 talet är att Skarplöt betyder "mager äng" vilket naturligtvis kan jämföras med ovanstående tolkning.

Gårdsnamnet som släktnamn

Sonsonen till nuvarande ägarna, Hans Petterson f. 1972, antog släktnamnet Skarplöt i samband med sitt giftermål sommaren 2001.

Skarplöt från öster, bilden tagen från gamla riksvägen hösten 2000.